
УДК 130.2 + 347.211(316.74) : 347.218.3 + 117

О. В. Стівпець, к. філос. н., докторант

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД НА ТИПОЛОГІЮ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Анотація. Досліджено деякі неочевидні критерії можливої класифікації інтелектуальної власності, з урахуванням соціально-філософської специфіки. Обґрунтовано можливість доповнити існуючу типологію інтелектуальної власності новими різновидами, що виводяться з досліджуваних підстав для класифікації.

Ключові слова: інтелектуальна власність, види власності, форми власності.

А. В. Стівпец, к. филос. н., докторант

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ ВЗГЛЯД НА ТИПОЛОГИЮ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Аннотация. Исследованы некоторые неочевидные критерии возможной классификации интеллектуальной собственности, с учётом социально-философской специфики. Обоснована возможность дополнить существующую типологию интеллектуальной собственности новыми разновидностями, которые проистекают из исследуемых оснований для классификации.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, виды собственности, формы собственности.

O. V. Stovpets, Candidate of Philosophy Sciences,
Doctoral

SOCIAL-PHILOSOPHIC VIEW OF THE INTELLECTUAL PROPERTY TYPOLOGY

Abstract. Urgency of the research. Relevance of the research is connected with the quest for new grounds for expansion of the intellectual property's typology. However, the implementation of any new, not so obvious varieties of intellectual property should be confirmed and illustrated with examples from reality, and shouldn't go against the legal classification. It should not make unsolvable contradictions.

Target setting. Abstracting from the juridical classification of intellectual property, it becomes evident an existence of broader horizons for possible classification criteria than the law offers in respect of this specific kind of property. In particular, the social philosophy may provide a supplement to existing law typology with such less obvious grounds as intellectual property's classification by origin, by substance and by certain other criteria.

Actual scientific researches and issues analysis. Among the fundamental research for some phenomena of modern intellectual sphere we should mention the monograph "Intellectual Property: creative metaphysical search" by V. Bazylevych and V. Ilyin, the monograph "Intelligence in the structure of human being" by E. Andros, dissertations "Analysis of knowledge as a strategic resource for society transformation (ideological and methodological aspects)" by V. Kusheretc', "Intellectual property's sociogenesis" by N. Okonskaya, "Intellectual Property: an experience of social-philosophic research" by A. Orekhov, "The Knowledge as a form of communication for consciousness and being" by V. Petrushenko.

Uninvestigated parts of general matters defining. While studying various social relations connected with intellectual property, we also have to take into account the realities of open civil society, global informatization, postindustrialism and post-modernity, as well as the private law specificity of the Intellectual Property institution. So we need compare social-philosophic patterns of intellectual property and legal ones, in accordance with Ukrainian laws and international conventions.

The research objective. Main purpose of the article is to research some non-obvious criteria for the intellectual property's possible classification, in order to complete the existing typology of intellectual property with new varieties, taking into account the social-philosophic specifics.

The statement of basic materials. There is some ambiguity can be seen in the sense of private and personal property and their conjunction. In fact the phenomenon of ownership has an extremely controversial social assessment. The history of philosophic thought knows very different views of the property, sometimes even antagonistic. Thus A. Smith considers a property as a "foundation of social stability" and "a basic system of natural liberty". Another vision that "the division of labor and the private property are identical effects" shows K. Marx, giving his sentence: "a property is possession of results of the others' work". In the first chapter of his treatise "What is property?" P. Proudhon expounds the main motive of whole work: "property is a theft". According to F. Engels, a property is prerequisite and one of underlying causes for the state genesis. Such a variety of ideas about nature of the property does not improve the understanding of intellectual property phenomenon, exactly as does not resolve the controversy about its typology. Sometimes we have to refer to the logic of the legislation in the field of intellectual property, in order to clarify the nature and some features of intellectual property's different types.

Conclusions. In philosophic discourse we suggest to make a difference between following non-juridical types of intellectual property: 1) «newly generated» and «disseminated»; 2) «a priori» (copyright & related rights) and «a posteriori» (that require an official legitimation); 3) «personal» intellectual property (individual ownership) and «collective» (joint ownership); 4) «natural» (as a result of self intellectual, creative working) and «appropriated» (if exclusive rights were acquired due to the contract, under the law, by inheritance, or with another generally accepted methods); 5) «presently valid» (if exclusive commercial rights are in force) and «already expired» (becoming a public domain).

Keywords: intellectual property, kinds of property, ownership forms.

Актуальність теми дослідження. Перш за все, відзначимо, що існує загальноновизнана, класична типологія інтелектуальної власності, створена в рамках юриспруденції. І ми цілком поділяємо існуючу класифікацію, що склалася історично і здебільшого підтвердила свою правомірність. Якщо бути максимально лаконічними, то слід визнати існування поділу інтелектуальної власності *за змістовним критерієм* на такі види, як: об'єкти авторського права і суміжних прав, об'єкти права промислової власності, засоби індивідуалізації товарів та послуг, і т.зв. нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності (ноу-хау, комерційна таємниця, тощо). І тут немає протиріччя.

Постановка проблеми. Однак варто нам лише абстрагуватися від юридичної класифікації об'єктів інтелектуальної власності, як стає очевидним існування значно більшої кількості можливих критеріїв для здійснення іншої класифікації даного специфічного різновиду власності. Зокрема, в рамках соціальної філософії можливо доповнити існуючу юридичну типологію такими підставами, як класифікація інтелектуальної власності за походженням, за сутністю і за деякими іншими, менш очевидними критеріями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед фундаментальних досліджень окремих феноменів сучасної інтелектуальної сфери можна відзначити монографію В. Базилевича та В. Ільїна «Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку», монографію Є. Андроса «Інтелект у структурі людського буття», дисертаційні роботи В. Кушерець «Аналіз знання як стратегічного ресурсу трансформації суспільства (світоглядно-методологічний аспект)», Н. Оконської «Соціогенез інтелектуальної власності», А. Орехова «Інтелектуальна власність: досвід соціально-філософського дослідження», В. Петрушенко «Знання як форма зв'язку свідомості і буття».

Виділення недосліджених раніше частин загальної проблеми. Наше дослідження пов'язане із пошуком нових підстав для розширення типології інтелектуальної власності. Разом з тим, введення до контексту дослідження інтелектуальної власності будь-яких нових (неочевидних) її різновидів має бути підтверджене та проілюстроване прикладами з реальності, й звісно – не суперечити існуючій юридичній класифікації.

Постановка завдання. Мета статті – з соціально-філософських позицій дослідити можливі підстави для здійснення нової класифікації інтелектуальної власності, дещо відмінної від вже існуючої (класичної) юридичної типології, та сформулювати нові різновиди.

Виклад основного матеріалу. Соціально-філософський ракурс погляду на проблематику інтелектуальної власності дозволяє доповнити її типологію класифікацією *за критерієм новизни та розповсюдженості*. За цим критерієм пропонується розрізняти інтелектуальну власність «генеровану» (нововідкриту) та «дисеміновану» (обнародовану, введена в цивільний обіг) – від цього вона не перестає бути об'єктом права інтелектуальної власності, однак набуває здатності до комерціалізації, використання, тощо. Розглянемо запропоновані різновиди детальніше. Щоб поринути у їхню сутність, необхідно проаналізувати процеси, реалізація яких покладена в основу даної класифікації.

Генерація – це процес творення та еманации знання, тобто появи нововідкритого знання із загальновідомого. Знання у процесі генерації набуває ознак «оригінальності» та «новизни», які, в кінцевому рахунку, й слугують критерієм, що відрізняє нововідкрите знання від загальновідомого. Особу, що створює нове й оригінальне знання, можна визначити як «генератора» або «творця» («генератор ідей», інноватор, митець, автор). Тут проблема «генерації» нового знання перебуває у тісному зв'язку з проблемою творчості, досліджуваною соціальними науками в самих різних аспектах – психологічному, філософському, культурологічному тощо.

Процес, відмінний від генерації, можна позначити як «дисемінація» (від англ. disseminate – поширювати, розсіювати). Дисемінація, в контексті інтелектуальної власності, – це трансформація нововідкритого знання у загальновідоме. Вона супроводжується устаріванням знання (втратою абсолютної новизни) й одночасно поширенням його до того рубежу, коли ним починають володіти всі або якась одна професійна група, котра при цьому не перекриває доступ до знання іншим. Якщо генерація веде нас від загальновідомого знання до нововідкритого, то дисемінація, навпаки, сприяє перетворенню нововідкритого знання у загальновідоме.

За критеріями походження та сутності, використовуючи кантіанський підхід, можливо, на нашу думку, розрізнити інтелектуальну власність «апріорну» й «апостеріорну». Під «апріорною» будемо розуміти таку інтелектуальну власність, об'єкти якої виникають автоматично, за фактом свого створення внаслідок творчих, інтелектуальних зусиль. Класичний приклад – авторське право («копірайт»), що розповсюджується на будь-які твори. Так, відповідно до Цивільного кодексу України, твори є об'єктами авторського права без виконання будь-яких формальностей щодо них та незалежно від їхньої завершеності, призначення, цінності тощо, а також способу чи форми їх вираження [1, ч. 2 ст. 433]. Схоже положення містить і Закон України «Про авторське право і суміжні права»: авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей [2, ч. 2 ст. 11].

Т.зв. «апостеріорна» інтелектуальна власність – така, виникнення якої обумовлюється не лише інноваційним внеском, а ще й вимагає відповідного юридичного оформлення. Наприклад, набуття новоствореним об'єктом статусу корисної моделі, або винаходу, або промислового зразку пов'язано із трьома одночасно існуючими необхідними ознаками: наявність відповідності встановленим критеріям патентоздатності (тобто законодавчо визначеним умовам придатності для фіксації права інтелектуальної власності на відповідні об'єкти); отримання патенту; необхідність підтримання цього патенту. Отже, сам факт створення патентоздатного новітнього рішення ще не означає, що воно стане об'єктом права інтелектуальної власності. Для виникнення останнього необхідне належне юридичне оформлення.

За критерієм суб'єктного складу доцільно розрізняти «особисту» і «колективну» інтелектуальну власність. Соціально-філософський контекст дослідження

типології інтелектуальної власності вимагає певного уточнення, що саме розуміється під особистою та під колективною власністю у сфері духовного, інтелектуального виробництва, та яке їхнє співвідношення із категоріями «приватна власність», «суспільна власність».

Певну неясність можна спостерігати у розумінні співвідношення приватної та особистої власності. Взагалі-то сам феномен власності має вкрай неоднозначну суспільну оцінку. Історії філософської думки відомі якщо не антагоністичні, то дуже різні погляди на власність. Так, у А. Сміта власність – «основа стабільності суспільства» та «основа системи природної свободи» [3]. Інше бачення, що «розділення праці й приватна власність – явища тотожні», демонструє К. Маркс, виводячи сентенцію: власність – це розпорядження чужою робочою силою [4]. Водночас, П. Прудон у першому ж розділі свого трактату «Що таке власність?» формулює головний мотив свого твору: «власність – це крадіжка» [5]. За Ф. Енгельсом, власність – необхідна передумова і одна з першопричин виникнення держави [6]. Таке розмаїття поглядів на сутність власності не покращує розуміння феномену власності інтелектуальної, рівно як і не сприяє розв'язанню суперечностей щодо її типології. Однак деякі зі згаданих мислителів, мабуть, підійшли до осмислення власності та її можливих різновидів значно ближче за всіх інших.

Досліджуючи співвідношення приватної та особистої власності, К. Маркс наводить наступний приклад: приватна власність є власністю не на будь-які засоби та знаряддя виробництва, а лише на такі, котрі не можуть бути приведені до руху виключно зусиллями власника і членів його сім'ї. Так, трактор, що належить фермерові, є його *особистою* власністю, як і його корови, а от молокозавод, що переробляє їхнє молоко і виготовляє молочну продукцію – це вже *приватна* власність, оскільки стабільне функціонування такого заводу неможливе без використання найманої праці [4, с. 31]. Звісно, це філософське розуміння наведеного прикладу. Юриспруденція інакше дивиться на подібний стан речей, оскільки не вбачає ніякого протиріччя між особистою та приватною власністю.

Цивільне законодавство України, як і абсолютної більшості країн світу, виходить з можливості існування власності як у формі *приватної особистої* (що належить одному власникові – персонально людині або її родині), так і у формі *приватної колективної* власності (корпоративної, кооперативної, будь-якої іншої спільної – не державної). Більш того, якщо використовувати формально-юридичний підхід, необхідно буде констатувати, що Глава 26 Цивільного кодексу України оперує категоріями «право спільної часткової власності» та «спільної сумісної власності». При цьому зрозуміло, що це класифікація права власності за кількісно-суб'єктним складом, і кожен різновид застосовує свій характерний механізм реалізації прав співвласників. А ось в якій формі існує *спільна* (часткова, сумісна) *власність* – у приватній, державній або комунальній – вже зовсім інше питання, як і те, що саме є предметом права власності (рухоме майно чи нерухоме, матеріальний інтерес або нематеріальний, тощо).

Таким чином, – з огляду на проаналізовані матеріали, і дещо абстрагуючись від формально-юридичного підходу та концентруючись на соціально-філософському, – можна дійти висновку, що за критерієм суб'єктного складу в

типології інтелектуальної власності доцільно розрізняти: 1) *особисту інтелектуальну власність* (індивідуальну: чи то створену без співавторів, чи то права на яку придбані одноособово, персонально, без партнерів, а отже – існуючу без співвласників, закріплену за одним власником – фізичною особою); 2) *колективну інтелектуальну власність*, існування якої бачиться у двох можливих формах: або це первинне спільне право інтелектуальної власності авторів – фізичних осіб на об'єкт, створений у співавторстві; або – похідне право на об'єкт, що належить юридичній особі (наприклад, якийсь корпоративний продукт, спеціально придбаний, або створений на замовлення, або ноу-хау, комерційна таємниця – будь-що, використовуване в діяльності певної юридичної особи, яка домовилася про таке використання із творцем, тобто первинним правовласником).

У більшості випадків трапляється так, що інтелектуальна власність є власністю приватною (хоча і державна форма власності на об'єкти, створені творчою, інтелектуальною працею, – теж не рідкість). Як зазначають в своєму дослідженні В. Базилевич, В. Ільїн, історично термін «приватна власність» виник тоді, коли з'явилася необхідність відокремити державне (суспільне) майно від усього іншого майна. В сучасному розумінні поняття «приватна власність» оформилося в XVII ст., у період швидкого поширення ідей природного права [7, с. 208]. Ця епоха породила два напрями розвитку наукової думки, яка досліджувала феномен власності. Юристи і філософи, погляди яких можна пов'язати із одним напрямом, обґрунтували відокремлення власності, яка походила з комерційної діяльності громадян, від власності суверена, котра позначалась як *publicus* і в середньовічні часи виступала як універсальна форма власності. Таким чином, визначення «приватна» з'явилося поза зв'язком із терміном «власність» і слугувало для протиставлення самостійної економічної активності людини, її діяльності в рамках політичних структур [8, с. 4].

В рамках іншого напрямку були здійснені намагання відокремити власність людини, яка виникла природним чином – із самого акту створення тієї чи іншої речі або придбання її в інших людей, від власності, котра за своєю природою перебувала в колективному володінні громадян. Поняття власності розглядалося тут в абсолютному розумінні. Саме в цьому контексті Дж. Локк вказував, що «...кожна людина має власність у своєму особистому володінні», підкреслюючи: «...ми можемо сказати, що результати праці людини, роботи її рук належать їй. І що б людина не видобувала з того стану, в якому природа певний предмет створила і зберегла, людина поєднує його зі своєю працею і долучає до нього щось належне особисто їй, тим самим роблячи його своєю власністю» [9, с. 277]. Дана теза має безпосереднє відношення до можливих підстав обґрунтування інтелектуальної власності, тобто підтвердження легітимності володіння нею.

Аналізуючи зміст власності, П. Прудон в своєму трактаті [5] звертає увагу, що римське право визначало власність, як *jus utendi et abutendi re sua, quatenus juris ratio patitur*, – тобто «право вживати речі та зловживати ними, наскільки це допускає смисл права». Далі П. Прудон зауважує, що були намагання виправдати слово «зловживати»; говорилося, ніби воно означає не безглузде і аморальне зловживання, а лише принцип абсолютної влади. Це, на його думку, – ма-

рна відмінність, вигадана для того, щоб сакралізувати власність. «...Власник вільний залишити свої плоди гнити на дереві, сіяти на полях сіль, перетворювати виноградник на пустир. Чи можна вважати це зловживанням?», – ставить питання П. Прудон у Главі II «Власність, що розглядається як природне право. Про захоплення і про цивільне право як справжні причини панування власності».

Специфіка вищезгаданої роботи П. Прудона, побудованої на викладенні тез і антитез, істотно допомагає зрозуміти діалектичну природу власності та побудувати соціально-філософську модель типології інтелектуальної власності. Наприклад, у Главі III трактату «Що таке власність? або Дослідження про принцип права і влади» ми знаходимо наступні цікаві роздуми: «...Власність, дочка праці, може користуватися сьогоднішнім і майбутнім тільки під егідою законів; вона веде своє походження від природного права, силу свою отримала від права цивільного, і з комбінації двох понять – труд і заступництво – виникло позитивне законодавство». А далі наводиться антитеза: «...Власність – дочка праці? Тоді що ж таке право придбання, право успадкування, право дарування, і таке інше, якщо це не право стати власником шляхом простого *заволодіння*? Що таке всі ці закони про повноліття, про опіку та звільнення від неї, про позбавлення прав, – усе це ніщо інше, ніж умови, на підставі яких той, хто вже працює, набуває або втрачає право окупації, тобто власності» [5].

Далі П. Прудон зауважує, що «...сучасні юристи, прийнявши на віру слова економістів, усі майже залишили теорію первісного заволоніння, як занадто не-вигідну, і прийняли виключно теорію, згідно з якою власність породжується працею. Це означає, перш за все, вдаватися до ілюзій... Варто визнати: для того щоб працювати, потрібно заволоніти. Але захисники теорії праці не помічають, що їхня система явно суперечить кодексові (1804), усі параграфи та всі постанови якого допускають власність, засновану на факті первісного заволоніння. У разі якщо *труд* (та присвоєння, яке випливає з нього) визнати єдиним джерелом власності, тоді цивільний кодекс бреше, хартії (1814 і 1830) будуть неправими, і взагалі весь наш соціальний лад являє собою насильство над правом... Втім, – зазначає П. Прудон, – оскільки справа стосується власності, вживання і зловживання неминуче зливаються. Згідно з Декларацією прав людини і громадянина (1789), покладеною в основу Конституції 1793 року, власність є «право свавільно користуватися і розпоряджатися своїм майном, власними доходами, плодами своєї праці й свого промислу». Стаття 544 Кодексу Наполеона 1804 р. говорить наступне: «Власність є право користуватися і розпоряджатися речами абсолютним чином, з тим, однак, щоб цим правом не користувалися всупереч законам». Обидва ці визначення зводяться до принципів римського права: усі вони визнають за власником абсолютне право на річ. Що ж стосується обмеження, внесенного до кодексу, «щоб цим правом не користувалися всупереч законам», то воно має на меті не обмежити власність, але завадити одному власникові перешкоджати іншому. Воно підтверджує принцип, але не обмежує його» [5].

Для об'єктивності процитуємо одне з першоджерел, на які посилається П. Прудон – саму Декларацію прав людини і громадянина 1789 року: «Власність, як недоторканне й священне право, не може бути ні в кого відібрана, інакше як у

випадку, коли цього очевидно вимагає законним чином засвідчена суспільна необхідність, й за умови справедливої попередньої компенсації» [10, п. 17].

В процесі розвитку концепції приватної власності було висунуто ще багато несподіваних ідей. А. Сміт вважав, що приватна власність виникає у стародавню історичну епоху, з'являючись разом із поширенням землеробства, а подальший суспільний розвиток значною мірою стає еволюцією форм забезпечення «безпеки власності» та «захисту багатих від бідних» [3]. Т. Гоббс наполягав на тому, що в «природному стані» неодмінно домінувало колективне володіння суспільним майном, тому підстави для приватної власності були відсутні. Однак саме спільна (общинна) власність виступала предтечею приватного володіння. К. Маркс і П. Прудон оцінювали феномен власності (особливо приватної) скоріш негативно.

Важко сперечатися з такими авторитетними мислителями. Проте, у дослідженні феномену власності – як коріння інтелектуальної власності – хочеться висловити солідарність з тими [3; 7; 8], хто вважає, що власність є творчим, охоронювальним і стабілізаційним принципом громадянського суспільства. Вона є одним з тих основоположень, котрі бажано з'ясувати якомога скоріше, оскільки від питання, чи є власність принципом або результатом соціального ладу, чи варто вважати її причиною або ж наслідком, врешті-решт, залежить уся моральність і весь авторитет людських установ.

Повертаючись, нарешті, до проблеми соціально-філософської типології інтелектуальної власності, зазначимо, що окрім вже запропонованих і проаналізованих різновидів, а також юридично визначених «класичних» типів інтелектуальної власності, на думку окремих дослідників варто розрізняти ще й інші. Наприклад, А. Орехов у своєму дисертаційному дослідженні [11] вводить до типології інтелектуальної власності наступні новітні типи: суб'єкту загальновідому, суб'єкту нововідкриту, об'єктивовану загальновідому, об'єктивовану нововідкриту інтелектуальну власність.

Проте ми не вважаємо можливим погодитися із доцільністю введення у дискурс інтелектуальної власності подібної класифікації. Адже, на наш погляд, деякі запропоновані А. Ореховим типи (як «суб'єктна загальновідома», «суб'єктна нововідкрита») суперечать і загальноприйнятій міжнародно-юридичній концепції інтелектуальної власності, і навіть самій логіці, покладеній у розуміння відносин власності (зокрема, власності інтелектуальної). Так, виділена ним «суб'єктна» інтелектуальна власність, ототожнювана А. Ореховим із думкою, з ідеєю, яка існує лише у свідомості автора і немає ніяких зовнішніх віддзеркалень, не може взагалі розглядатися в якості інтелектуальної власності, оскільки це суперечило б сенсу самих відносин власності: якщо ніхто (окрім самого творця) не знає і не може знати (по причині відсутності будь-якого об'єктивного прояву) про існування новітньої ідеї, тоді неможливо вести мову про якісь відносини стосовно цієї ідеї, яку в майбутньому звісно може бути покладено в основу об'єкту інтелектуальної власності, за певних умов.

Річ у тому, що право власності – це, перш за все, різновид соціальних відносин. Зміст будь-яких відносин в суспільстві передбачає обов'язкову наявність суб'єктів, об'єкту, взаємних прав, обов'язків, певних інтересів, тощо. У випадку із

необ'єктивованою (нікому не відомою) ідеєю, про яку йдеться в запропонованій А. Ореховим типології, будь-які відносини власності відсутні, оскільки поки що (до об'єктивації) немає ані предмету цих відносин, ані належного суб'єктного складу. Фактично він каже про розумовий процес, що не охороняється авторським правом. Цією ж логікою керується і міжнародне законодавство про інтелектуальну власність, і національне законодавство України. Так, Цивільний кодекс України фіксує наступне принципове положення: авторське право не поширюється на ідеї, процеси, концепції як такі [1, ч. 3 ст. 433]. Частина 3 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» стоїть на схожих позиціях. Подібний висновок опосередковано витікає зі змісту ст. 1 Всесвітньої конвенції про авторське право [12], і безпосередньо – з положень Бернської конвенції [13, ст. 2]. Дисертаційне дослідження А. Орехова має чимало достоїнств, і основні його результати ми вважаємо дійсно цінними для соціально-філософського осмислення інтелектуальної власності. Однак окремі положення ми все ж заперечуємо.

Зокрема, висловлюємо принципову незгоду також щодо доцільності та правомірності виокремлення різновидів інтелектуальної власності в залежності від різних суб'єктів, що фактично можуть бути всі віднесені до однієї категорії. Так, запропоновані «інтелектуальна власність викладача», «...вченого», «...митця», «...письменника», тощо – все це по суті належить до категорії «копірайт» (авторське право), і законодавство абсолютної більшості країн світу не вбачає жодної необхідності виокремлювати типи інтелектуальної власності подібним чином. Навпаки, для виникнення авторського права сам критерій суб'єкта, його статуси, здібності, правосуб'єктність є неважливими: відповідно до цивільного законодавства і конституційних принципів, автором може бути будь-яка фізична особа, і при цьому не має значення, які в людини освіта, світогляд, стать, національність, громадянство, вік, стан дієздатності, соціальні та інші статуси автора.

Нарешті, стосовно співвідношення таких різновидів інтелектуальної власності, як «суспільна», «колективна», «приватна», вважаємо важливим акцентувати увагу ось на чому: т.зв. «колективна» інтелектуальна власність не тотожна із «суспільною». Вже було відзначено, що термін «колективна власність» вживається для позначення того стану речей, що виключними правами на об'єкт володіє більш ніж одна особа. Тобто – це *не особиста*, не індивідуальна, не персональна власність (і комплекс пов'язаних з нею прав), а *спільна*, групова, сукупна за своїм кількісно-суб'єктним складом, отже – *колективна*. Вона цілком може мати приватну форму. Що ж до т.зв. «суспільної» інтелектуальної власності, то ця конструкція має, у певному ступені, абсурдний відтінок. Адже, якщо, наприклад, твір отримав за законом статус «загальносуспільного надбання» (*public domain* – коли строк охорони виключних майнових прав скінчився), то його вже не можна у повній мірі розглядати в якості об'єкту інтелектуальної власності. Такий твір переходить у розряд загальнодоступних, вільних для будь-якого використання без згоди автора, звісно, із дотриманням загальноновизнаних принципів – правил цитування, недоторканості твору, презумпції авторства та інших аспектів, що складають комплекс одвічних, безстрокових і невідчужуваних особистих немайнових прав інтелектуальної власності.

Висновки. В сучасному цивілізованому суспільстві статус власності змінюється. Зокрема, приватна власність (в т.ч. й інтелектуальної природи) у своєму функціонуванні набуває рис суспільного характеру. Також можливо погодитись, що власники приватного майна несуть економічну і правову відповідальність, задовольняють певні соціальні потреби. Взаємозв'язок різних форм і видів власності дає змогу зрозуміти сутність *інтелектуальної* власності, а також розвинути її типологію.

Соціально-філософську типологію інтелектуальної власності можливо представити сукупністю таких підстав для здійснення її класифікації, як *змістовний* критерій (підхід, застосований в юриспруденції), критерій *новизни та розповсюдженості*, критерій *походження та сутності*, критерій *кількісно-суб'єктний*, критерій *обґрунтованості заволодіння*, критерій *терміновості*.

За критерієм *новизни та розповсюдженості* пропонується розрізняти інтелектуальну власність 1) «генеровану» (нововідкриту, поки що не обнародовану) та 2) «дисеміновану» (вже обнародовану, введена в цивільний обіг). За критеріями *походження та сутності* можливо розрізнити інтелектуальну власність 1) «апріорну» (об'єкти авторських та суміжних прав) й 2) «апостеріорну» (всі інші творіння розуму, стосовно яких оформлення виключних прав вимагає обов'язкових юридичних процедур). За критерієм *кількісно-суб'єктного складу* в типології інтелектуальної власності доцільно розрізняти: 1) «особисту» інтелектуальну власність (індивідуальну, закріплену за одним правовласником – фізичною особою); 2) «колективну» (її джерела – або спільне первинне право інтелектуальної власності двох і більше фізичних осіб – співавторів; або ж – вторинне право, що належить юридичній особі, яка є набувачем виключних прав). За критерієм *обґрунтованості заволодіння*, типологію інтелектуальної власності можна доповнити розділенням її на: 1) таку, що виникла «природним шляхом» (як результат власного інтелектуального, творчого труда, тобто внаслідок безпосереднього творення); 2) «присвоєну» (права щодо якої суб'єкт придбав за договором, за законом, у спадщину, іншими загальноновизнаними способами). У залежності від часу загального існування об'єкта інтелектуальної власності (умовно назвемо цей критерій «*терміновістю*»), із прив'язкою до законодавства конкретної країни, доцільно розрізняти: 1) таку інтелектуальну власність, що поки ще містить повний спектр прав – особистих немайнових та виключних майнових, і 2) таку, що вже перетворилася на загальносуспільне надбання (коли від статусу «інтелектуальна власність» залишаються тільки немайнові аспекти – безстрокове право авторства).

Література

1. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461 (в чинній поточній редакції від 19.10.2016).
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64 (в чинній поточній редакції від 13.01.2016).
3. Смит, А. Исследование о природе и причинах богатства народов (книги I-III) / пер. с англ., ввводная статья и комментарии Е. М. Майбурда. – М. : Наука, 1993. – 572 с.
4. Маркс, К., Энгельс, Ф. Немецкая идеология / К. Маркс, Ф. Энгельс // Собр. соч., изд. 2, т. 3. – М. : Политиздат, 1955. – 689 с.

5. Прудон, П. Ж. Что такое собственность? или Исследование о принципе права и власти / П. Ж. Прудон. – М. : КРАСАНД, 2014. – 280 с.
6. Энгельс, Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства / Ф. Энгельс // пер. с нем. Friedrich Engels [Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats]. – С.-Пб. : Азбука-классика, 2010. – 252 с.
7. Базилевич, В. Д. Интеллектуальна власність: креативи метафізичного пошуку: монографія / В. Д. Базилевич, В. В. Ільїн. – Київ : Знання, 2008. – 687с.
8. Иноземцев, В. Л. Собственность в постиндустриальном обществе в исторической ретроспективе / В. Л. Иноземцев // Вопросы философии. – 2000. – № 12. – С. 4.
9. Локк, Дж. Сочинения: в 3 т. – Т. 3.: Джон Локк. Два трактата о правлении. – М. : Мысль, 1988. – С. 137-405.
10. Декларация прав человека и гражданина [La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen, 1789]. – Тексты важнейших основных законов иностранных государств // пер. Ф. Ф. Кошкина. – М., 1905. – Ч. 1. – 109 с.
11. Орехов, А. М. Интеллектуальная собственность: опыт социально-философского исследования: диссертация ... доктора философских наук: 09.00.11 / А. М. Орехов // Российский университет дружбы народов. – Москва, 2009. – 304 с.
12. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 р. (переглянута в Парижі 24 липня 1971 року) / ЮНЕСКО, 24.07.1971[Електронний ресурс] // Офіційна база законодавства України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/952_006.
13. Закон України від 31.05.1995 р. № 189/95-ВР «Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів» // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 21. – Ст. 55.

References

1. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [The Civil Code of Ukraine]. (2003, January 16). *Ofitsiyniy visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 11, Clause 461. [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy Pro avtorske pravo i sumizhni prava : pryiniaty 23.12.1993 №. 3792-XII. [The Law of Ukraine on Copyright and Related Rights adopted on 23.12.1993 № 3792-XII]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, № 13. Clause 64 [in Ukrainian].
3. Smith, A. (1993). *Issledovaniye o prirode i prichinakh bogatstva narodov [Study on Nature and Causes of the Nations' Wealth]*. (Vols. 1-3). (E. M. Mayburda, Trans). Moscow: Nauka. [in Russian].
4. Marks, K., Engels, F. (1955). *Nemeckaya ideologiya [The German ideology]*. Moscow: Politizdat [in Russian].
5. Proudhon, P.-J. (2014). *Chto takoe sobstvennost? Ili Issledovanie o principe prava i vlasti [What is Property?: An Inquiry into the Principle of Right and of Government]*. Moscow: Krasand [in Russian].
6. Engels, F. (2010). *Proiskhozhdenie semi chastnoi sobstvennosti i gosudarstva [The Origin of the Family, Private Property and the State]*. Saint Petersburg: Azbuka-klassika [in Russian].
7. Bazylevych, V. D., Ilyin, V. V. (2008). *Intelektualna vlasnist: kreatyvy metafizychnoho poshuku [Intellectual property: the creative metaphysical search]*. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
8. Inozemcev, V. L. (2000). *Sobstvennost v postindustrialnom obshchestve v istoricheskoy retrospektive [The property of post-industrial society in a historical retrospective]*. *Voprosy filosofii – Questions of Philosophy*, 12, 4. Moscow [in Russian].
9. Locke, J. (1689). *Sochineniya: Dva traktata o pravleniji [Two Treatises of Government]*. (Vols. 3). Moscow, 1988. [in Russian].
10. Deklaraciya prav cheloveka i grazhdanina [La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen]. (1905). *Teksty vazhnejshih osnovnyh zakonov i nostrannyh gosudarstv – Texts of the most important basic laws of foreign states* (Vols. 1). (F. F. Kokoshkina, Trans). Moscow [in Russian].
11. Orekhov, A. M. (2009). *Intellektualnaya sobstvennost opyt sotsialno-filosofskogo issledovaniia [Intellectual Property: The experience of socio-philosophical research]*. *Doctor's thesis*. Moscow, Rossiiskii universitet druzhby narodov [in Russian].
12. Vsesvitnaya konventsiiya pro avtorske pravo [Universal Copyright Convention] (1952). Amended by Paris Act on 24.07.1971. UNESCO. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/952_006 [in Ukrainian].

13. Zakon Ukrainy Pro pryiednannia Ukrainy do Bernskoyi konventsiyi pro okhoronu literaturnykh i khudozhnikh tvoriv : pryiniaty 31 travnia 1995 roku № 189/95-BP [Law of Ukraine on Ukraine's Accession to the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works from May 31 1995, № 189/95-VR]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 21, 55. [in Ukrainian].

Надійшла 08.06.2016

Бібліографічний опис для цитування :

Стовпець, О. В. Соціально-філософський погляд на типологію інтелектуальної власності / О. В. Стовпець // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2016. – № 2 (8). – С. 169-180.